

NOTÍCIA SOBRE LA RECENT TROBALLA D'UN COMPLEX MOLINER A CAN JORDÀ (SANTA SUSANNA)

Joaquim Graupera
Maresme Medieval

INTRODUCCIÓ

La masia de can Jordà es troba situada al municipi de Santa Susanna,¹ referenciada en el Catàleg de Patrimoni de Santa Susanna² i catalogada com a patrimoni immoble, amb una categoria d'ús residencial privat. A banda de l'edifici de la masia, hi ha catalogada la torre annexa, un pou, una alzina, la plana de can Jordà i la bassa i el rec.³ Recentment, en els treballs d'arranjament d'un cobert annex per part del propietari senyor Pere Clarabuch, s'han trobat restes d'un trull d'oli i d'un molí que no apareixen referenciades en el catàleg.

MARC HISTÒRIC I ANTECEDENTS

El terme de Santa Susanna apareix en la documentació com a vall o riera d'Alfatà des de l'any 1021 i actualment s'anomena de Santa Susanna o de Miralles. Aquest topònim originari evidencia l'origen musulmà i es degué establir durant l'ocupació sarraïna.

Aquesta zona pertanyia a diferents jurisdiccions, tant a nivell civil com eclesiàstic. A nivell civil, la riera dividia el terme i els masos de la banda dreta pertanyien a la jurisdicció del castell de Montpalau, sota la senyoria del vescomte de Cabrera, amb la notaria a Pineda; els pagesos de la banda esquerra pertanyien al terme del castell de Palafolls, amb la notaria a Vilanova de Palafolls, o sigui, a Malgrat. També, a nivell eclesiàstic, hi havia doble jurisdicció: els veïns de la part alta de la riera pertanyien a la parròquia de Sant Pere de Pineda o de Riu (avui de Tordera) i els de la part baixa a la parròquia de Santa Maria de Pineda. La constitució de municipi propi no es va aconseguir fins a l'any 1860.

A partir del segle XI, els diferents masos es van anar establint de forma dispersa en la zona de la serralada, en la vall de la riera que queda entre el turó de Montagut i el turó de la Guàrdia, ja que la plana era més insegura, malgrat que,

paulatinament, van anar ocupant-se en la zona coneguda com el Pla de Balasch. De les masies que han conservat elements medievals, cal destacar can Bonet d'Avall, amb una torre de planta quadrangular, que segurament va ser construïda a finals del segle xv; la torre del mas Poch (actualment can Ratés), de forma cilíndrica, amb arcuacions cegues i acabada amb merlets, està adossada en un angle de la masia, a la façana de la qual hi ha un escut heràldic en la dovella central. El més destacat del conjunt és el desnivell d'almenys tres metres entre el mas i les dependències annexes. A can Planas es conserven les finestres gòtiques, de la mateixa manera que a can Torrents, que, a més, presenta una garita cilíndrica en l'angle de l'edifici. A la part de la costa, el perill de pirateria va provocar que moltes de les masies estiguessin defensades per una torre de planta cilíndrica, com les torres del mas Galter, la del pla de la Torre i la torre d'en Xirau. La torre Montagut, com també la de can Bonet, és de planta quadrangular, però en aquest cas no ha estat restaurada.

Aquests masos es van anar erigint al voltant de la capella de Santa Susanna, que és la que va acabar per donar nom a la població i es troba edificada entre can Ratés i can Bonet. No es pot testar documentalment l'existència de l'ermita en època romànica, però sí el topònim de *santa susannae* que apareix esmentat des del 1189. La capella va ser refeta al segle xvi i pertanyia a la família Ponç, després passà als barons de Ratés i als d'Aymar.⁴

La família Jordà apareix documentada des del 1227 en un testament de Pere Jordà i, des del 1311, relacionada amb *Rufus* o Ros de Pineda, ja que en el testament d'aquest apareix esmentat Bertomeu Jordà com a testimoni.⁵ Sembla que el mas Jordà es trobava situat a les immediacions del casal que la família Ros de Pineda tenia a la vall de Santa Susanna. El 22 d'agost de 1414, la família Vilanova, que havia comprat recentment la jurisdicció aloera de la casa de Pineda, va vendre a Bernat Jordà el seu casal per 137 lliures i 10 sous.⁶

El molí de can Jordà apareix documentat per primera vegada el 21 de febrer de 1359, quan Jaume Jordà va rebre de Ros de Pineda un camp amb tres oliveres del mas Trilla, en compensació dels olivers arrencats en la construcció d'un canal per moure un molí.⁷ Fins ara, aquest molí era identificat amb unes restes de dos casals amb un aqüeducte, que es conserven a uns 600 metres aproximadament de can Jordà i que eren conegudes com el Molí d'en Jordà o de la Taverna. Bou i Vellvehí el dataven entre els segles xvii i xviii.⁸ Els treballs de desbrossament d'aquests casals, efectuats per l'entitat SSOM (Santa Susanna Orígens i Memòria) durant l'estiu del 2012, van evidenciar que la canalització que creuava la riera amb l'aqüeducte ja estava amortitzada en el moment de fer els dos casals.⁹

LES TROBALLES RECENTS

La conferència que vaig impartir el 29 de setembre de 2012 a Santa Susanna sobre els molins, amb motiu de les Jornades Europees de Patrimoni,¹⁰ em va

posar en contacte amb l'actual propietari del mas Jordà, el senyor Pere Clara-buch,¹¹ que em va convidar a visitar el seu mas per tal que li informés sobre unes estructures que existien en un porxo annex a la casa i que era utilitzat per amuntegar llenya per encendre la llar de foc.

En la visita que vaig efectuar el 24 de novembre de 2012 al seu mas, em va mostrar les estructures que el preocupaven i quina funcionalitat podien tenir. L'esmentat porxo protegia un trull destinat a l'elaboració d'oli d'oliva, que, a partir d'una inspecció ocular, es podria datar entre finals de l'època moderna i principis de l'època contemporània (s. XVIII-XIX).

El complex mostrava evidències de l'existència d'un molí d'oli que era accionat a sang i que conservava la mola solera de pedra (1,20 m de diàmetre) trencada en tres trossos i amb una banda circular estriada de 15 cm. Fora del cobert es conservava l'altra mola, amb un diàmetre de 0,85 m i un gruix de 0,36 m, amb un forat quadrat de 13 x 13 cm. S'havien perdut les estructures de fusta que les accionaven, però es podien observar les evidències del seu encaix en el mur i el pilar que sosté la coberta. Hi havia també dos grans dipòsits de ceràmica amb fons cònic encastat a la paret, que evidenciaven el seu ús per a la decantació de l'oli i de les restes de les olives i el pinyol. També s'hi podien observar dos cups obrats amb totxos manuals (14 x 28 cm) i les canalitzacions d'entrada i sortida d'aigua en els mencionats dipòsits. La tarima on hi havia aquests cups mostrava en un angle l'evidència d'una superposició d'un paviment ceràmic col·locat damunt de l'anterior, de finals del segle XIX, amb peces de 12'5 x 12'5, amb una decoració a cartabó de dos colors. En la visita vaig observar que l'estructura del porxo aprofitava el mur del que semblava la bassa d'un molí fariner. Al costat del porxo hi havia la resta de paret de forma trapezoïdal que tenia l'aparença de contenir el pou que portava l'aigua de la bassa al carcabà.

Entre el febrer i el març de 2013 el senyor Clarabuch va intervenir en aquest espai, amb la reparació de la teulada del porxo, per solucionar el problema de goteres que tenia. Les tasques van consistir en la seva neteja i la substitució de la coberta. També va caldre arrencar dues figueres que van anar creixent en el mur i el pilar i que afectaven la seva estabilitat, va netejar tot l'espai i va buidar de sorra els dos cups per deixar-los nets. En aquests treballs, va poder recollir diferents fragments de ceràmica moderna que van aparèixer barrejats amb la sorra que amortitzava els cups.

A l'exterior, va desbrossar l'espai on suposadament hi havia el casal del molí fariner i va aparèixer l'estructura del carcabà. També va netejar la bardissa que cobria el mur de la bassa, que, situada en un nivell de terreny superior a aquestes estructures, va ser emplenat de terra i actualment és una feixa conreada.¹²

VALORACIÓ I SIGNIFICACIÓ DE LES TROBALLES

La finca de can Jordà defineix un element de gran interès per al patrimoni de la vila de Santa Susanna. El conjunt, integrat per la masia i els molins, conforma una unitat visitable que pot resumir diversos elements de la vida de la vall de Santa Susanna en època medieval i moderna.

En primer lloc, el mas aloer o casa forta és important, ja que era l'establiment o casal dels Ros de Pineda a la vall de Santa Susanna. Aquests masos tenien una estructura de castell-palau, amb elements interessants conservats, com la sala decorada amb diverses finestres coronelles de pedra de Girona, amb una torre annexa que la fa molt interessant per explicar l'organització del territori de l'alt Maresme, que estava format per nombroses cases fortes o aloeres que controlaven el territori en aquesta zona perifèrica del vescomtat dels Cabrera.

En segon lloc, la part industrial del mas ens testa tota una sèrie d'indústries agrícoles que funcionaven com a monopolis senyorials. El molí fariner, documentat des del segle XIV, amb totes les seves estructures annexes (bassa, casal moliner, canalitzacions...), el fan especialment interessant, ja que mostra una lectura didàctica d'aquests espais de treball, la seva funcionalitat i significació. També es pot documentar, amb unes estructures molt ben definides, el funcionament d'un trull d'oli d'època moderna, del qual, a nivell català, hi ha pocs exemplars conservats íntegrament.

Per altra banda, el conjunt també conserva un pou del segle XVIII i l'empedrat del camí que creuava la finca que, un cop restaurats i nets, permeten donar coherència al conjunt.

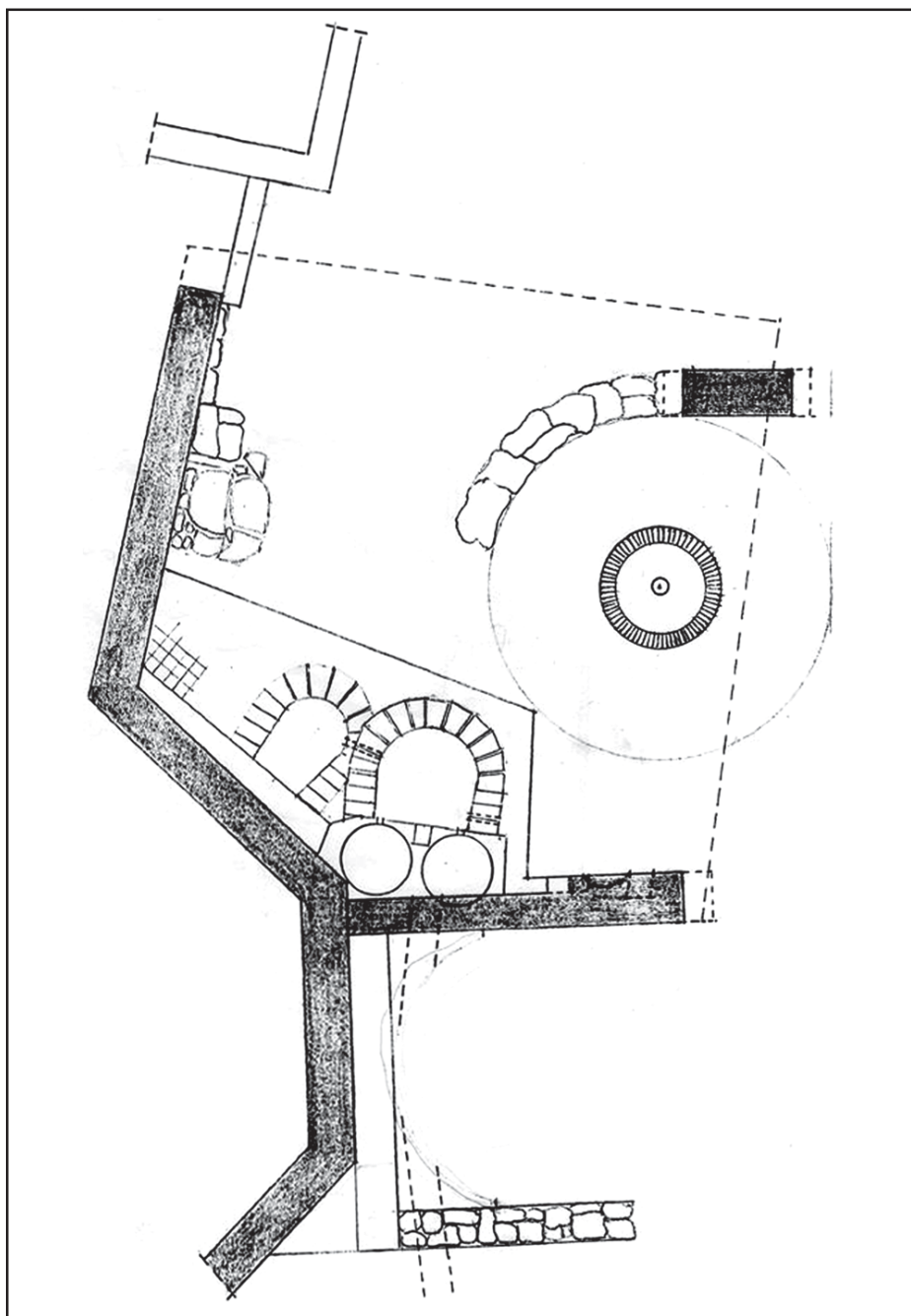
NOTES

- 1.- Coordenades UTM 31N: X= 473924; Y= 4611967. Localització GPS: 41° 39' 25" N 2° 41' 14" E.
- 2.- Protecció legal: PGOMSS 1982 (DOGC 250 de 18/8/1982); Núm. inventari Generalitat: Si: IPA 33038 - Núm. Inventari Catàleg Patrimoni de Santa Susanna (BCIL): 08261/141- Número d'element: 08261/141.
http://patrimonicultural.diba.cat/index.php?codi_ine=08261
- 3.- Pou de can Jordà (08261/118), alzines de can Jordà (08261/ 138), plana de can Jordà (08261/ 140), torre de can Jordà (08261/ 141), bassa i rec de can Jordà (08261/ 157).
- 4.- Després de la independència parroquial de Malgrat l'any 1952, en un emplaçament diferent, es va construir la nova parròquia, erigida sota la mateixa advocació, sense haver de derruir l'antiga que ha estat recentment restaurada.
- 5.- Arxiu particular del Dr. Massons (MASSONS 2000, 313).
- 6.- MASSONS 2000, 43-44.
- 7.- Arxiu particular de can Jordà (MASSONS 2000, 81, 454).

- 8.- BOU-VELLVEHÍ 2002, 44-45.
- 9.- GRAUPERA 2012b.
- 10.- 29 de setembre de 2012 - Conferència «Molins i moles, un patrimoni per descobrir», *Jornades Europees del Patrimoni 2012. Passejades per la història de Santa Susanna*. Organitza Ajuntament de Santa Susanna - Regidoria de Cultura (GRAUPERA 2012b).
- 11.- Voldria agrair des d'aquí les facilitats del senyor Pere Clarabuch i la seva estreta col·laboració en la realització d'aquest estudi.
- 12.- La descripció més detallada de les tasques de neteja d'aquest espai estan recollides a CLARABUCH 2013.

BIBLIOGRAFIA I REFERÈNCIES

- BOSCH DE DÒRIA, Marc [En línia]. *Inventari del Patrimoni Cultural de Santa Susanna. Memòria Tècnica*. Diputació de Barcelona. Xarxa de Municipis; Ajuntament de Santa Susanna (Barcelona 2010). [Consulta 22/09/2013]
<http://patrimonicultural.diba.cat/uploads/08261/memoria.pdf>
- BOU ILLA, Joan; VELLVEHÍ ALTIMIRA, Jaume. *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera*. La Comarcal Edicions (Argentona 2003).
- BOU, Joan; GRAUPERA, Joaquim; VELLVEHÍ, Jaume. «Els molins medievals i moderns del Maresme», *III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell. Del 18 al 21 de maig de 2006. Actes*, Vol. I. ACRAM (Sabadell 2007), 165-183.
- CLARABUCH, Pere. «Els molins de Can Jordà». [Memòria inèdita dels treballs d'arranjament del porxo] (2013).
- Inventari del Patrimoni Cultural Immoble de Catalunya. Santa Susanna (El Maresme)*. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya.
- GRAUPERA, Joaquim; BRIANÇÓ, Toni (fotògraf) (2007). *El Maresme*, El Vendrell: March Editor (Col. Catalunya Medieval - Els pobles medievals de Barcelona).
- GRAUPERA, Joaquim (2010) [En línia]. «Santa Susanna medieval», *Maresme Medieval. Bloc d'en Quim Graupera* (divendres 15 de gener de 2010). [Consulta 22/09/2013].
<http://quimgraupera.blogspot.com.es/2010/01/santa-susanna-medieval.html>
- GRAUPERA, Joaquim (2012a) [En línia]. «La rehabilitació del Molí d'en Jordà. Santa Susanna», *Maresme Medieval. Bloc d'en Quim Graupera* (diumenge 9 de setembre de 2012). [Consulta 22/09/2013].
<http://quimgraupera.blogspot.com.es/2012/09/la-rehabilitacio-del-moli-den-jorda.html>
- GRAUPERA, Joaquim (2012b) [En línia]. «Conferència sobre els molins fariners a Santa Susanna», *Maresme Medieval. Bloc d'en Quim Graupera* (diumenge 30 de setembre de 2012). [Consulta 22/09/2013] <http://quimgraupera.blogspot.com.es/2012/09/conferencia-sobre-els-molins-fariners.html>
- MASSONS, J.M. *Història de la vila de Santa Susanna*. Ajuntament de Santa Susanna (Santa Susanna 2000).
- PONS GURI, Josep Maria. *Inventari de pergamins de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental. Servei d'Arxius) (Barcelona 1984).

Planta del molí Jordà.

Mas Jordà.

Can Jordà, molí exterior.

Molí de can Jordà.

Mas Jordà, trull d'oli.

